

Abelleres

En qüestions de flora, el Pla de Bages destaca per la diversitat i abundància d'abelleres, és a dir, per les orquídiades del gènere *Ophrys* que es caracteritzen per una estranya morfologia de la flor que imita a la d'una abella o una vespa.

Les abelleres fan una roseta de fulles ran de terra, sense pecíol, lanceolades i amb els nervis paral·lels. A l'arrel tenen dos tubercles arrodonits amb substàncies de reserva. Cada primavera, l'abellera consumeix el tubercle més vell per brotar i el reemplaça per un de nou que formarà després amb el resultat de la fotosíntesi. Entre els mesos de febrer, les més primerenques, i de juny, les més tardanes, del mig de la roseta neix una tija, abrigada per algunes fulles menors, que porta l'espiga de flors al capdamunt. Les flors de les abelleres són un prodigi de la natura. A partir d'una suposada forma ancestral de flor amb 3 sèpals i 3 pètals, com seria la flor d'un lliri o d'un jacint, ha passat per una revolució. El pètal en posició central s'ha transformat en l'anomenat label o llavi, una superfície plana o bombada, acolorida i pilosa que sembla l'abdomen d'una vespa. Al mig sol tenir una màcula o mirallet brillant, per fer-lo més atractiu. Els altres 2 pètals laterals són més normals, acolorits o no, a vegades imitant les antenes de l'insecte. Els sèpals poden ser rosats a la cara interior – *O.catalaunica*, *O.scolopax*- o verds – *O.fusca*, *O.lutea*. El label s'insereix en una gorja on, a l'entrada, una superfície fa d'estigma per a la captació de pol·len i, més endins i protegits per una mena de casc, en comptes d'estams hi ha dos pol·linis. Els pol·linis són una massa agregada de pol·len amb un curt filament que s'eixampla a la base en una ventosa.

Les flors de les abelleres confonen als mascles d'algunes espècies de vespes (*Eucera sp.*) que les prenen per femelles. El mascle de vespa es posarà damunt de la flor d'abellera i, frenètic, intentarà en va copular amb ella. En aquesta posició, el cap de la vespa toparà amb els pol·linis que se li quedaran enganxats per la ventosa. L'home no és l'únic animal que ensopega dues vegades amb la mateixa pedra. El mascle de vespa, amb els dos pol·linis per banyes, buscarà la següent abellera i involuntàriament la pol·linitzarà. L'ovari fecundat de l'abellera s'inflarà i a l'interior maduraran unes minúscules llavors que necessitaran l'ajuda d'un fong per germinar.

L'abellera es val doncs només de l'engany; no recompensa de cap manera, ni amb nèctar ni pol·len comestible, la feina vital de l'insecte que la pol·linitza. A més, aquesta relació és molt específica, cada espècie d'abellera només atrau una o uns poques espècies de vespes pol·linitzadores. Amb aquesta especialització, no és estrany que el gènere *Ophrys* s'hagi diversificat, separant-se en formes aïllades pels pol·linitzadors particulars que cada abellera utilitza o per les generacions d'aquests. També són freqüents alguns híbrids entre espècies d'abelleres, per complicar-ho tot una mica més.

Les abelleres viuen als prats, a les brolles i a les pinedes clares, sense tenir un hàbitat massa definit on, com els bolets, solen créixer en grups.

Els bosquets de la meitat nord del Pla de Bages són llocs ideals per trobar-les. La seva distribució general és mediterrània.

José Enrique Arnold, botànic i catedràtic ja retirat de l'institut Pius Font i Quer i anteriorment professor dels col·legis de La Salle i de les Dominiques de Manresa, és qui més ha contribuït al coneixement de les abelleres a Catalunya, estudiant-ne en detall la variabilitat morfològica, la sistemàtica, la distribució o els períodes de floració que s'ajusten amb els dels pol·linitzadors.

Amb l'arribada de la primavera, és temps per descobrir i identificar algunes de les 8 o 10 –segons criteris taxonòmics- espècies d'abelleres que es poden observar al Pla de Bages. Les abelleres, com la resta d'orquídiades, es miren, es fotografien –són molt fotogèniques-, però mai de la vida s'arranquen ja que de seguida perden la frescor, la gràcia i el color.

L'abellera fosca (*O.fusca*) és una de les més freqüents i la primera a florir. Té el label estret, de color violaci o bru amb la base més clara i a vegades amb un voraviu estret verd o groc. S'hi assembla força l'abellera de l'omega (*O.omegafera*) amb el label en 3 lòbuls arrodonits, de color granat, amb pèls llargs i una línia blanca en forma de lletra ω al mig. L'abellera groga (*O.lutea*) es reconeix molt bé pel label eixamplat en una franja groga, mentre que per la resta és semblant a l'abellera fosca.

L'abellera becada (*O.scolopax*) és una de les més acolorides. Té sèpals rosats o blanquinosos i un label llarg amb dos geps laterals, pilosos i de color marronós, i una màcula bigarrada, variable, vagament en forma de les lletres X o H, violàcia amb vores verdes. L'abellera catalana (*O.catalaunica*) també té sèpals rosats, però el label és sense geps i la màcula central té un contorn romboïdal, ben delimitat, d'un violeta brillant. L'abellera catalana es distribueix en exclusiva per Catalunya i el sud de França, però té parents molts propers, com *O.balearica*, a d'altres terres mediterrànies. L'abellera vera (*O.apifera*) té sèpals grans i rosats i un label arrodonit, marronós, amb geps laterals i una màcula verd clar que enllaça amb la gorja. L'abellera mosquera (*O.insectifera*) és la que, als nostres ulls, millor imita a un insecte, mercès a l'afegit dels dos pètals estrets disposats com antenes. El label és violaci, petit, dividit en tres lòbuls, el central escotat. L'abellera de mirall (*O.speculum*) és raríssima al Bages, en canvi molt freqüent a les Balears; destaca pel seu gran mirall blau-violeta envoltat de pilositat de color marró fosc. I, per acabar, al pla de Bages és molt abundosa l'abellera aranyosa (*O.sphegodes*, *O.passionis*), de label arrodonit, petit, de color bru o porpra fosc amb una màcula variable, violàcia, i amb els altres dos pètals sovint esgrogueïts o foscos. L'abellera aranyosa mostra diferents formes subespecífiques, difícils de destriar.

Admirar-se de la sofisticada bellesa de les abelleres és un dels plaers refinats de la florida primaveral al Bages.

Text i fotos: JORDI BADIA

Fotos pàgina primera:		
Abellera fosca <i>Ophrys fusca</i>	Abellera de l'omega <i>Ophrys omegaifera</i>	Abellera groga <i>Ophrys lutea</i>
Abellera becada <i>Ophrys scolopax</i>	Abellera catalana <i>Ophrys catalaunica</i>	Abellera vera <i>Ophrys apifera</i>
Abellera mosquera <i>Ophrys insectifera</i>	Abellera de mirall <i>Ophrys speculum</i>	Abellera aranyosa <i>Ophrys sphegodes</i>